

EKONOMINĖS KRIZĖS POVEIKIO LIETUVOS ŪKIO ŠAKOMS TYRIMAS

Algirdas Krivka

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštas Algirdas.Krivka@vgtu.lt

Įteikta 2013-04-01; priimta 2013-05-27

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamas 2008 m. prasidėjusios ekonominės krizės poveikis Lietuvos ūkio šakoms. Tyrimas apima 68 ūkio šakas (išskiriamos pagal Lietuvos statistikos departamento skelbiamą Ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus dviejų ženklų lygio veiklos rūšis), o krizės poveikis analizuojamas pasitelkus 14 rodiklių sistemą, sudarytą iš finansinės įmonių būklės ir veiklos rezultatų santykinų rodiklių: pelningumo, likvidumo (trumpalaikio mokumo), įsiskolinimo (ilgalaikio mokumo) ir turto apyvartumo, bei papildomų ūkinės veiklos aktyvumą apibūdinančių ekonominių rodiklių: įmonių skaičiaus, pajamų iš pardavimo, samdomų darbuotojų skaičiaus ir vidutinio darbo užmokesčio. Ekonominės krizės poveikiui kiekybiškai įvertinti analizuojami pasirinktų rodiklių grandininiai ir baziniai padidėjimo tempai 2006–2011 m. Atliktas tyrimas leidžia nustatyti ekonominės krizės stipriausiai (ir silpniausiai) paveiktas, taip pat sparčiausiai (ir lėčiausiai) po krizės atsigaunančias ūkio šakas. Be to, tiriama, kurie finansiniai įmonių rodikliai stipriausiai paveikti ekonominės krizės, kurie rodikliai pirmieji įgavo teigiamą dinamiką prasidėjus pokriziniam ekonomikos atsigavimui.

Reikšminiai žodžiai: ūkio šakų tyrimas, ekonominė krizė, finansinės įmonių būklės ir veiklos rezultatų rodikliai, pelningumas, likvidumas, mokumas, turto apyvartumas.

RESEARCH INTO THE IMPACT OF THE ECONOMIC CRISIS ON LITHUANIAN INDUSTRIES

Algirdas Krivka

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania

E-mail: Algirdas.Krivka@vgtu.lt

Received 01 April 2013; accepted 27 May 2013

Abstract. The paper analyses the impact of the economic crisis of 2008 on Lithuanian industries. Research involves 68 industries (identified according to the 2nd digit level classification of economic activities by the Statistics Lithuania), whereas the effect of the crisis is evaluated on the basis of the system of 14 indicators, including those for the financial state and performance of the enterprise, including profitability, liquidity, solvency and asset turnover, accompanied by additional economic indicators characterising the level of economic activity: the number of enterprises, sales revenues, the number of employees and average wages. Research is based on annual relative changes in the values of the selected indicators compared to the previous year and to the base year while the period under research refers to calendar years 2006–2011. The study allows indicating the industries most and least affected by the economic crisis; furthermore, the industries having the best and worst after-crisis recovery rates are identified. The issues of disclosing financial indicators mostly affected by the economic crisis and being the first to recover afterwards are also examined.

Keywords: industry research, economic crisis, indicators for the financial state and performance of an enterprise, profitability, liquidity, solvency, asset turnover.

JEL Classification: L25 – Firm Performance: Size, Diversification, and Scope

Įvadas

Ekonominės nūdienos realijos, apibūdinamos vis didėjančia valstybių ir regionų ekonomine integracija, verslo santykių globalizacija, laisvėjančiu kapitalo ir darbo jėgos judėjimu, siūlo plačias galimybes rinkos ekonomikos šalių socialinei-ekonominei plėtrai ir jų gyventojų gerovei didinti. Finansų rinkų plėtra, augantis bankininkystės sektorius užtikrina verslo kūrimo ir plėtros finansavimo šaltinius; mažėjantys tarptautinės prekybos barjerai suteikia verslininkams priėjimą prie naujų rinkų, o vartotojams – augančių poreikių patenkinimą gausia įvairove prekių ir paslaugų už konkurencingą kainą.

Nors tarptautinės ekonominės integracijos pranašumai nekelia abejonių, jie jau kelerius metus praktikoje rodo ir kitą medalio pusę: Jungtinių Amerikos Valstijų finansų sistemą 2007 m. ištikusi krizė sparčiai išsiplėtė visame pasaulyje ir daugelyje šalių sukėlė ekonomikos recesiją, kurios padarinius pajuto ir verslo subjektai, ir eiliniai gyventojai (Стиглиц 2011; Kowalski 2012). Daugelyje valstybių finansų krizė nulėmė staigų mokesčių pajamų mažėjimą, o vyriausybės taikomos į taupymą nukreiptos fiskalinės priemonės (mokesčių didinimas ir viešųjų išlaidų mažinimas) dar labiau pagilino krizinius reiškinius (Adam, Iacob 2012).

Lietuva buvo viena giliausią ekonominį nuosmukį patyrusių valstybių: remiantis bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) duomenimis, ekonominė krizė, prasidėjusi 2008 m. pabaigoje (IV ketvirtyje BVP ėgijo neigiamą dinamiką – 2,3 proc. mažėjimas lyginant su ankstesnių metų tuo pačiu laikotarpiu lyginamosiomis kainomis), lėmė net 14,8 proc. metinio BVP smukimą 2009 m. (Statistikos departamentas 2013). Pripažintina, kad gilią recesiją Lietuvoje paskatino ne tik pasaulinė ekonominė krizė, bet ir vidiniai ūkio raidos ypatumai, sietini su ekonomikos perkaitimu bei neatsakingo skolinimo ir spekuliacinio sukeltu nekilnojamo turto kainų burbulu. Nors pirmieji Lietuvos ūkio atsivimo ženklai pasirodė jau 2010 m. II ketvirtyje, pastaruosius trejus metus ekonomikos augimas lieka lėtas, o 2012 m. BVP išankstiniais duomenimis, vis dar nesiekia ikikrizinio 2007 m. lygio.

Pažymėtina, kad BVP dinamika ir kiti makroekonominiai rodikliai suteikia tik bendrojo pobūdžio informacijos apie ekonominės krizės poveikį šalies ūkiui; net ir plika akimi atliekamas verslo aplinkos stebėjimas leidžia manyti, kad krizė skirtingai paveikė atskirus Lietuvos ekonomikos sektorius, nevienodas yra ir pavienių ūkio šakų atsivimas po krizės. Galimai netolygi Lietuvos ūkio šakų raida ekonominės krizės laikotarpiu, straipsnio autoriaus nuomone, reikalauja skaičiavimais paremto įvertinimo, o jo rezultatai suteiktų išsamesnės moksliai pagrįstos informacijos apie pastarosios ekonominės krizės poveikį verslo įmonėms.

Stripsnio *mokslinė problema* – ekonominės krizės poveikio ūkio šakoms kiekybinis įvertinimas. Keliamas

tikslas – remiantis kiekybiniais finansinės įmonių būklės ir veiklos rezultatų santykiniais rodikliais, taip pat ir kitais ūkinės veiklos aktyvumą apibūdinančiais ekonominiais rodikliais, kompleksiskai įvertinti 2008 m. prasidėjusios ekonominės krizės poveikį Lietuvos ūkio šakoms. Straipsnyje, remiantis moksline literatūra, sudaroma sistema ūkio šakų tyrimo rodiklių, nagrinėjama jų dinamika ūkio šakos lygiu lyginant krizės laikotarpio ir pokrizines rodiklių reikšmes su bazinėmis (ikikrizinėmis), vykdoma tarpšakinė rodiklių reikšmių lyginamoji analizė. Atliktas tyrimas pateikia skaičiavimais pagrįstą atsakymą, kurios Lietuvos ūkio šakos buvo stipriausiai, kurios – silpniausiai paveiktos pastarosios ekonominės krizės, kurios jų greičiausiai atsigauna; taip pat pateikiamas ekonominės krizės poveikio kiekvienam iš pasirinktų rodiklių apibendrintas įvertinimas.

1. Įmonių veiklos analizės ir ūkio šakų tyrimo problematika

Šiuolaikiniai įmonių veiklos analizės kiekybiniai metodai remiasi finansinės įmonių atskaitomybės duomenimis: atliekama finansinių įmonės ataskaitų (visų pirma balanso ir pelno (nuostolių) ataskaitos) horizontalioji analizė – tiriama finansinės atskaitomybės straipsnių dinamika skirtingais laikotarpiais; vertikalioji analizė – tiriama įmonės turto, įsipareigojimų ir nuosavo kapitalo struktūra bei jos pokyčiai; santykinųjų finansinių rodiklių analizė – skaičiuojami ir analizuojami finansinę įmonės būklę ir veiklos rezultatus apibūdinantys rodikliai, rodiklių reikšmių palyginamos skirtingais laikotarpiais, tarp atskirų įmonių, taip pat su rekomenduojamomis rodiklių reikšmėmis (Brealey *et al.* 2001; Collier 2003; Gronskas 2005; Helfert 2001; Janovič 2012; Juozaitienė 2007; Kancerevičius 2009; Mackevičius 2005, 2006, 2008; Mackevičius, Valkauskas 2010; Mackevičius *et al.* 2007; Webster 2004).

Atsižvelgiant į įmonės kaip neabejotinai kompleksinio reiškinio tyrimo ypatumus, pavieniai įmonių finansiniai rodikliai sujungiami į sudėtinius (integruotus) rodiklius atliekant įmonių bankroto tikimybės skaičiavimus (Mackevičius 2010; Švabovič, Valkauskas 2012; Garškaitė 2008; Pridotkienė, Pekarskienė 2008; Stundžienė, Bliedienė 2012), kompleksiskai vertinant finansinę įmonių būklę ir veiklos rezultatus pagal balų sumos (Mackevičius, Valkauskas 2010) arba sudėtingesnius daugiakriterinio vertinimo metodus (Ginevičius, Podvezko 2006; Ginevičius, Podvezko 2011, 2012). Strateginio valdymo modeliuose finansiniai įmonių rodikliai papildomi kokybiniais kriterijais strateginiam įmonės potencialui kompleksiskai įvertinti, verslo strategijos taikymo rezultatams apskaičiuoti (Kaplan, Norton 1996; Raudeliūnienė 2007; Punniyamoorthy, Murali 2008).

Įmonių finansinių rodiklių analizė taikytina ir tiriant ekonomikos sektorius, atskiras ūkio šakas, atliekant tarpšakinę lyginamąją analizę. Tokiuose tyrimuose operuojama